Тому, виділивши особистісні якості соціального педагога, можна дійти висновку, що не кожна людина придатна до виконання соціально-педагогічної роботи.

Виходячи з вищесказаного, можна дійти висновку, що при підготовці соціальних педагогів повинні враховуватись три компоненти: когнітивний, операційний та особистісні якості, що в подальшому можуть визначати професіоналізм спеціаліста даної сфери. Від того, як будуть сформовані ці три компонента, буде залежати виконання професійних функцій та ролей соціального педагога.

Л і т е р а т у р а :

1. *Безпалько О. В.* Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: Навчальний посібник. – К.: Логос, 2003.
2. *Овчарова Р. В.* Справочная книга соціального педагога. – М., 2001. – С. 39-43.
3. Социальний педагог: Введение в профессию: учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / Н. Ф. Басов, В. М. Басова, А. Н. Кравченко. – М.: Издательский центр "Академия", 2006. – С. 48-50.
4. Соціальна педагогіка / За заг. ред. А. Й. Капської.
5. Социальная педагогика: курс лекций / Под ред. М. А. Галагузовой. – М., 2000. – С. 28-30.
6. Социальная педагогика / Под.ред. В. А. Никитина. – М., 2000.

Капля А. М.

МІСЦЕ ТА РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ МНС УКРАЇНИ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ КУРСАНТІВ

А н н о т а ц и я

В работе проанализированы место и роль социально-образовательного пространства высшего учебного заведения МЧС Укрины в процессе социализации курсантов.

Освітній простір ВНЗ є багатогранним компонентом макросередовища. У ході дослідження його впливу на соціалізацію особистості можна вичленити дві групи актуальних проблем: перша група стосується проблематики функціонування освітнього простору ВНЗ як досить важливого інституту відтворення і розвитку культури суспільства. Виходячи з даної проблеми, ми вважаємо за доцільне сконцентрувати увагу на дослідженні змін у функціонуванні і розвитку соціуму, зокрема, тих елементів, які відіграють важливу роль у життєдіяльності студента (курсанта) і які повинні змістовно забезпечуватися системою вищої освіти; друга

група актуальних проблем стосується вивчення проблем, пов'язаних з пошуком перспективних моделей організації навчального процесу і педагогічної підтримки соціалізації курсантів, які необхідні для формування більш сучасних та динамічних якостей особистості і які досить значущі як для індивідуального розвитку курсанта (студента), так і для майбутнього розвитку суспільства.

Незаперечним є факт, що освітній заклад ВНЗ як елемент духовної сфери включено у широкий соціокультурний контекст, його стан і перспективи розвитку багато в чому визначаються системою наявних у соціумі зв'язків і відносин. Як доведено практикою, економіка визначає матеріальну базу, обумовлює зміст освітнього простору у плані структури дисциплін, спектру спеціальностей і професій. Водночас від рівня освіти обернено пропорційно залежить якість трудових ресурсів, а отже, і стан економіки суспільства.

Політична сфера також має абсолютно безпосередній вплив на ВНЗ. Залежно від рівня демократичності соціальної системи, від міри її відкритості формується і відповідний освітній простір як у плані його структури, так і змісту. А з іншого боку, вищі навчальні заклади, формуючи громадянина, тим самим впливають на соціально-політичні відносини. Окрім того, освіта – це важливий механізм для досягнення національної єдності і політичної згоди у суспільстві, розвитку демократизації вцілому. Місце і роль освіти в структурі життєдіяльності особистості, як зазначає С. Вершловський, може бути представлено наступним чином (Рис. 1)

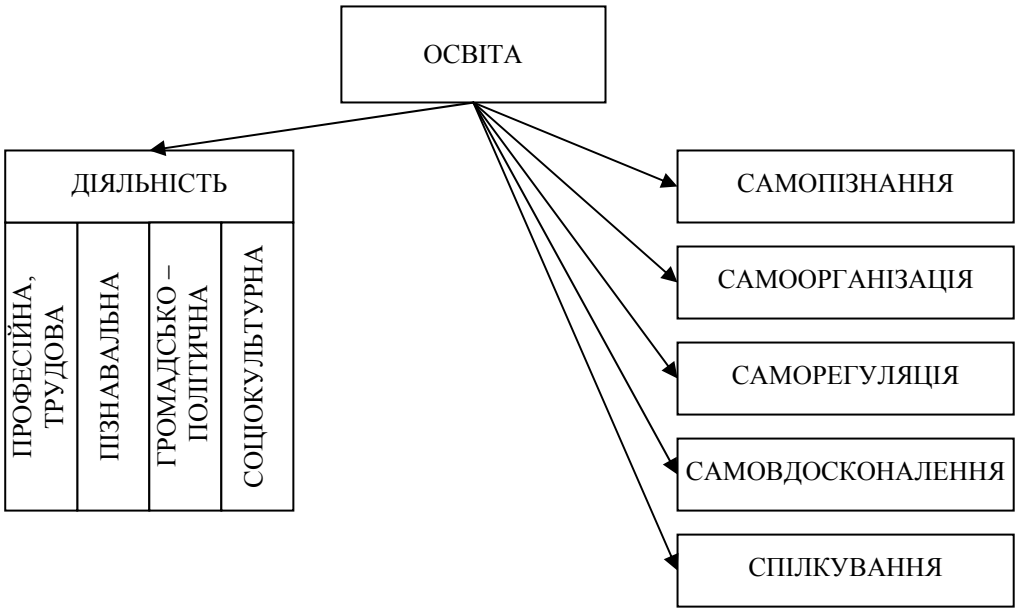

Рис. 1. Місце і роль освіти в структурі життєдіяльності

Таким чином, можна говорити про діалектичний взаємозв'язок освітнього простору і суспільства; зміна одного призводить до зміни іншого компонента. На цю

ознаку свого часу вказував К. Маннхейм, який досліджував освіту як "соціальний феномен", а не просто як "взаємний обмін між двома індивідами на рівні особистісних стосунків" [1, с. 481]. Окрім того, відомий соціолог наголошував на тому, що "освіта може бути правильно сприйнята лише тоді, коли ми будемо розглядати її як один із способів впливу на людську поведінку і як один із засобів соціального контролю" [1, с. 480].

Загалом розуміння освітнього простору К. Маннхеймом відображається в трьох основних аспектах [1, с. 479], які ми враховуємо в нашому дослідженні.

Перший аспект: освітній простір формує не особистість взагалі, а особистість у конкретному суспільстві і для даного суспільства.

Другий аспект: найбільш оптимальною одиницею для освітнього процесу є не індивід, а група. Групи розрізняються за кількістю її членів, цілями і функціями. У ході соціалізуючого процесу виробляються різні моделі поведінки, яким підпорядковуються індивіди в групах.

Третій аспект: цілі освіти у суспільстві не можуть бути адекватно сприйнятими, доки вони відокремлені від конкретних ситуацій, у які потрапляє кожна група, і від соціального устрою, в якому вона формується.

У соціальному плані освітній простір вищого навчального закладу (ВНЗ) – важливий механізм, який підтримує як відтворення соціальної структури, так і соціальну мобільність. Накопичений в межах навчального закладу потенціал знань і особистісних орієнтацій є тією умовою, що дозволяє активній частині населення переходити у більш престижний соціальний стан.

Соціокультурне середовище як на макро-, так і на мікрорівні також впливає на провідні характеристики освітнього простору. Мається на увазі, перш за все, певні моральні цінності суспільства, існуючі традиції, вплив соціальної структури. У свою чергу, освітній простір ВНЗ – це один із найбільш важливих способів трансляції молодим поколінням накопичених людством знань і соціального досвіду і є одним із провідних інститутів соціалізації студентства, у нашому дослідженні – курсантів.

Провідними характеристиками освітнього простору ВНЗ, як зазначає С. Савченко, є такі:

– за принципами організації освітній простір, з одного боку, може бути самоорганізованим, з іншого – результатом проективної соціально-педагогічної діяльності;

– як частина соціального середовища освітній простір містить значний елемент суб'єктивізму, який проявляється у професіоналізмі викладачів, постановці цілей, ефективності управлінських рішень;

– чітко визначені територіально-географічні параметри;

– особливістю освітнього простору є діалектичне протиріччя між його конкретними територіальними і часовими межами і різноманіттям зв'язків із соціумом, який його оточує [2, с. 56].

Сьогодні освітній простір ВНЗ із інституту соціального дослідження і супроводу соціально-економічного розвитку суспільства більш активно проявляється серед провідних галузей соціального життя, входить до числа факторів, які визначають майбутнє країни. Тому прогнозовані моделі розвитку соціуму повинні передувати в діяльності вищої школи.

Отже, можна стверджувати, що вища школа вступила в стадію фундаментальних змін, основу яких становить принципово нове мислення, орієнтоване на якісно нові умови життєдіяльності молодої людини. Глибинні, сутнісні зміни, які відбуваються у механізмах відтворення культури, історичного періоду, у межах якого відбуваються фундаментальні зміни в житті суспільства, активної діяльності людини, відбиваються на освітньому просторі ВНЗ як одному із компонентів соціального макросередовища. Сьогодні з'ясовується, що усталені в ньому традиційні форми і методи роботи уже не відповідають новим умовам і завданням.

На сьогоднішній день можна з впевненістю стверджувати, що науковці виробили певну систему вимог до спеціаліста, яка досить ґрунтовно розкрита у Державних стандартах підготовки фахівців різного рівня (зокрема, Галузевий стандарт вищої освіти України за напрямком підготовки 0928 "Пожежна безпека" [3]). Аналіз стандартів привертає увагу тим, що в них чітко і на високому науково-професійному рівні окреслено комплекс знань і умінь, якими має володіти бакалавр, спеціаліст, але лише побіжно зазначаються ті людські якості, які необхідні йому як представнику того чи іншого соціуму. Очевидно, цей аспект ще потребує свого уточнення і поглиблення. Складається враження, що "професіоналізація" студента поглинула інший аспект – "гуманізацію", "людяність" тощо.

У цьому плані привертають увагу дослідження окремих вчених, в яких сформульована система вимог до спеціаліста з вищою освітою. Так, наприклад, російські вчені М. Федоров і В. Глухов [4], В. Онушкін [5], запропонували базові вимоги, які, на нашу думку, адекватні тим соціокультурним змінам, що відбуваються у нашій державі, і можуть бути закладені в основу діяльності вищої школи щодо соціалізації студентів. Це дозволяє здійснити аналіз складових, які відображають сутність і спрямованість підготовки майбутніх фахівців після закінчення ВНЗ МНС України.

1. Професійна компетентність. Вона передбачає поєднання теоретичних знань і практичних навичок у певній галузі професійної діяльності, уміння здійснювати аналіз і розрахунки, знання світових і національних досягнень у своїй галузі. Професійна

компетентність – це: а) базова характеристика діяльності спеціаліста, яка включає як змістовий (знання), так і процесуальний компоненти (уміння) і має свої суттєві ознаки – мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності і критичність мислення; б) це багаторівнева стійка структура психічних рис фахівця, що формується внаслідок інтеграції досвіду, теоретичних знань, практичних умінь, значущих особистісних якостей і має такі характерні ознаки – мобільність, гнучкість і критичність мислення [6, с. 7].

2. Наявність навичок креативності, які передбачають здатність випускника вищого навчального закладу здійснювати аналіз і дослідження, необхідні при вирішенні професійних завдань, уміння орієнтуватись у нестандартних умовах і ситуаціях, прагнення до постійного особистісного професійного самовдосконалення; здатність до компетентної новаторської діяльності, уміння створювати нове, збагачувати наявний соціальний досвід власним внеском.

3. Системність поглядів передбачає розуміння динамічних процесів у суспільстві, науці і техніці, уміння оцінювати взаємозв'язок явищ, виявляти причинні зв'язки. Вона характеризується умінням розробляти достовірні моделі, оптимізувати параметри рішень, які приймаються, шляхом знаходження розумного компромісу між різними суперечливими підходами.

4. Соціальна комунікативність базується на здатності розуміти інших, володінні мовою вербального і невербального спілкування, навичками взаєморозуміння і спільної діяльності, а також володінні хоча б однією іноземною мовою; уміння користуватися комп'ютерною технікою спілкування; знання психології та етики спілкування.

5. Усвідомлена відповідальність, вона передбачає розуміння соціальної значущості рішень, що приймаються, своєї ролі у діяльності виробничої мікрогрупи, відповідальності перед нинішнім і майбутнім поколіннями.

6. Універсальна функціональна грамотність передбачає здатність до нормативного виконання соціальних ролей, що базується на успішному засвоєнні теоретичних знань і практичного досвіду в різних сферах суспільного життя (технологія, економіка, політика, культура).

7. Надфункціональна грамотність – об'єм знань, розвиток інтелектуального потенціалу і духовного світу в цілому, що перевищує рівень функціонально необхідних вимог, здатність фахівця долати детермінуючий вплив обставин найближчого соціального оточення, розширення своєї свободи вибору [5, с. 15].

Таким чином, важливим напрямком діяльності вищого навчального закладу в удосконаленні підготовки спеціалістів повинен стати перехід від мети навчання у вигляді системи знань, умінь і навичок у їх класичному розумінні до формування

особистісних характеристик майбутнього спеціаліста, які все більше виступають у ролі безпосередніх показників рівня професійної соціалізації спеціаліста.

У структурі основних життєвих цінностей молоді загалом і курсантів ВНЗ МНС України зокрема, відбуваються суттєві зміни порівняно з попередніми поколіннями: на перше місце виходять цінності матеріального добробуту і престижного соціального становища, зміщуючи на другі позиції цінності загально-гуманітарного і соціального характеру.

Як показують результати дослідження, педагогічно організовані форми дозвіллєвої діяльності (заняття спортом, гуртки, факультативи, художня самодіяльність тощо) значно поступаються тому, що курсанти обирають за своїм бажанням.

Виходить, що ті атрибути освітнього простору, які традиційно організовує ВНЗ для того, щоб зацікавити курсантів, залучити до соціо-культурної діяльності, відволікти від беззмістовного (недоцільного) використання часу, дати їм додаткові знання, курсанти (студенти) переоцінюють ці атрибути з позиції значущості для свого соціального досвіду, тим самими реконструюють освітній простір.

У сприйнятті особистості курсанта, який соціалізується, освітній простір фокусується на рівні конкретних освітніх ситуацій. Спостерігаючи, сприймаючи, переживаючи, оцінюючи те, що говорять і роблять інші учасники ситуації, курсант, враховуючи соціальний досвід, який у нього є, інтерпретує все, що відбувається і відповідним чином реагує на нього.

Освітній соціопростір неправомірно розглядати лише в асоціаціях устрою навчального закладу. Організована державою (міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи) система професійної підготовки фахівців служби цивільного захисту, функціонуючі в її межах зміст і освітні технології, режим регламентований не лише педагогічними вимогами, а й загальновійськовими статутами і дисциплінарним статутом органів внутрішніх справ України та іншими нормативними актами, а також практика життєдіяльності освітніх інститутів, що склалась, завжди “наповнені” одночасно соціальним досвідом всіх учасників освітнього простору.

Командири, вихователі, викладачі, теоретики і методисти, офіційні функціонери від педагогіки, керівники навчального закладу – реальні проектанти освітнього простору. Їх педагогічна філософія, уявлення про мету освіти і пріоритети в житті курсантів втілюються в моделі і реформи освітніх систем, у навчальні плани і програми, в проектування соціально-культурної діяльності, в організацію позитивного спілкування як в межах, так і поза межами ВНЗ, у створення умов для саморозвитку. Але освітній простір не прямо вибудовує задані параметри соціалізації особистості курсанта, а організовує педагогічно-спрямований соціально-значущий спосіб життя

курсантів, з метою допомогти їм вибрати і засвоїти ту форму соціалізації, яка співвідноситься з потребами їх індивідуальності і одночасно відповідає потребам соціуму, вимогам до працівників органів управління та підрозділів служби цивільного захисту.

Таким чином, успішна соціалізація курсантів в освітньому просторі потребує створення умов, виявлення механізмів, засобів, що спрямовані і допомагають у розвитку особистості, її позитивних властивостей і якостей (фізичних, інтелектуальних, духовних). Це дозволяє чітко окреслити соціально-педагогічні чинники, що забезпечать:

а) сприятливі умови для самовиховання і саморозвитку особистості;

б) сприятливий режим навантажень – фізичних, інтелектуальних, духовних, їх організації, виконання і протікання;

в) оптимальний розпорядок дня;

г) комфортний мікроклімат спілкування і стосунків між всіма суб'єктами спільної діяльності.

Хоча при цьому слід наголосити, що успіх процесу соціалізації особистості курсанта залежить як від низки об'єктивних, так і суб'єктивних умов, які тісно взаємопов'язані і обумовлюють одна одну. Соціально-освітній простір ВНЗ, його значущість в розвитку інтелектуального і моральноного потенціалу вищої освіти є вагомою для держави, соціуму й особистості. Тому ВНЗ МНС України слід розглядати як одну із провідних сфер соціального життя, яка при створенні умов для її вдосконалення може стати надійним соціальним стабілізуючим фактором у суспільстві і в перспективі сприятиме як його успішному розвитку, так і розвитку фахівців, які завжди стоять на сторожі життя, здоров'я і спокою людини.

Л і т е р а т у р а :

1. *Манхейм К.* Диагноз нашего времени. – М.: Юрист. – 1994. – 700 с.
2. *Савченко С. В.* Социализация студенческой молодёжи в условиях регионального образовательного пространства. – Луганск: Альма Матерь, 2003. – 406 с.
3. Галузеві стандарти вищої освіти України за напрямком підготовки 0928 – "Пожежна безпека", затверджені наказом МОН України від 04.06.2004 року № 449.
4. *Федоров М. П., Глухов В. В.* Инженер XXI века // Гуманизация науки в системе высшего образования. – СПб.: Изд-во СПбГУ, 1996. – С. 3-6.
5. Проблемы функциональной грамотности / Под ред. В. Г. Онушкина, Ю. Н. Кулюткина. – СПб., 1993. – С. 3-16.
6. *Демченко С. О.* Розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів спеціальних дисциплін вищих технічних закладів освіти: Автореферат дис. канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. – Кіровоград – 205705. – 18 с.